

Oponentský posudek bakalářské práce Martina Krankuse

„Božie meno a tabuové výrazy v náboženskom a profánnom jazyku“

předkládané v roce 2007 na ÚFaR FF UK, obor religionistika

Martin Krankus si ve své práci vytyčil zajímavý úkol: zmapovat užívání náboženských výrazů v profánním jazyce a odhalit mechanismus, díky němuž tyto výrazy do profánní mluvy pronikají. Autor toto téma vztahuje k širší otázce moci s božskými jmény spojené a s ním souvisejícím tématem zákazu vyslovování Božího jména.

1) Struktura argumentace

Práci lze rozdělit do dvou hlavních částí. První z nich je převážně judaistická: autor v ní rozebírá zákaz vyslovování Božího jména, poté na příkladu židovské Kabaly ukazuje, že korelátem tohoto zákazu je nebezpečná moc s Božím jménem spojená, a pokouší se vyložit, jak k zákazu mohlo v judaismu dojít. Ve druhé části se od specificky židovské problematiky odpoutává a věnuje se obecnějšímu tématu role náboženských tabuových výrazů v profánním jazyce.

Jestliže na takto základní úrovni je struktura práce jasná, v detailech již tolik přehledná není a při četbě často není snadné se v ní orientovat. Jednotlivé odstavce působí v řadě případů dojmem, že jsou za sebe poskládány spíše mechanicky, a rozhodně nelze říci, že by autor čtenáře svou prací nějak zřetelněji vedl. Zvláště patrné je to v judaistické části práce. V kapitole „Božie meno“ se neorganicky mísí historické úvahy o okolnostech, za nichž k zákazu vyslovování Božího jména v judaismu došlo, s rozбором současného židovského přístupu k této problematice. K historickým úvahám se navíc autor znovu vrací o dvě kapitoly dál. Obecně se zdá, že si osnovu práce příliš nepromyslel a některá témata probírá víceméně nahodile, tak jak mu přišla po ruku. Druhá část práce je v tomto ohledu o něco přehlednější, byť ani v ní se autoru nedaří jednotlivé odstavce za sebou poskládat tak, aby ve čtenáři vyvolal pocit, že práce má nějakou postupně se rozvíjející argumentaci, v níž je každá myšlenka přesně na tom místě, kam patří.

2) Formální úroveň

Formální úroveň je dosti nízká. V práci je řada překlepů a jazykových neobratností (viz jejich vyznačení v mnou pročitáné kopii práce např. na s. 3, 4, 7, 8, 16, 19 a 21). Poznámky pod čarou často nemají na konci tečku a některé dokonce začínají malým písmenem (pozn. 38, 39, 41). Značky poznámek pod čarou jsou často chybně uváděny ještě před interpunkčním znaménkem. Bibliografické odkazy jsou nejednotné a autor je zjevně často přebíral z internetu, aniž by se obtěžoval je upravovat podle vlastního jednotného formátu. Krajně

nezvyklé je uvádění názvů článků kurzívou a naopak názvů monografií v uvozovkách – běžný úzus je přesně opačný.

3) *Práce s prameny*

Jak autor sám v úvodu uvádí, získávání literatury mu činilo obtíže a nepodařilo se mu získat jedinou monografii, která by se veskrze jeho tématu věnovala. Lze si dobře představit, že k samotnému tématu zákazu vyslovování božských jmen a jejich využití v tabuovém jazyce opravdu nebude snadné nějakou syntetickou literaturu nalézt, neboť jde o téma originálně koncipované. Na druhou stranu by ale jistě bylo možno dohledat přece jen o něco více pramenů k různým dílčím aspektům problematiky. Dobrou ukázkou je samotné téma tabu, které je v religionistice i antropologii probíráno velmi rozsáhle. Autor se bohužel ve své práci spokojil s téměř sto let starými fenomenologickými analýzami R. Otta a N. Söderbloma a nevyhledal si žádné novější rozboru této problematiky. Přitom by stačilo projít si Eliadeho *Encyclopedia of Religion*, jejíž hesla „Taboo“ a „Purification“ danou problematiku rozebírají způsobem odpovídajícím současnému stavu bádání a odkazují při tom na řadu zásadních prací, které byly k tomuto tématu napsány po druhé světové válce – za všechny jmenujme např. studii *Taboo* Franze Steinera (London: Cohen & West, 1956) a zejména pak přelomovou studii Mary Douglas *Purity and Danger: An Analysis of Concept of Pollution and Taboo* (London – New York: Routledge, 1966), bez níž se dnes již žádná práce o tabu neobejde. Koncepce nastíněné v těchto knihách nejsou se klasickými fenomenologickými rozboru v žádném radikálním nesouladu, jsou však jemněji propracované a plně se obejdou bez některých zastaralých aspektů, jakým je např. Söderblomův evolucionismus. Domnívám se proto, že autor by s jejich pomocí dokázal své teze vyargumentovat přesvědčivěji, než jak se mu to daří nyní.

Krajně neuspokojivá je práce s prameny v případě jiných náboženství, než je judaismus. Autor se často své myšlenky snaží zobecňovat a vztahovat k ostatním náboženstským tradicím, většinou však pro to nepředkládá žádné doklady. Takto např. na s. 7 tvrdí, že pojetí slibu coby náboženského závazku, jehož porušení by znamenalo konflikt s božstvem, v jehož jménu byl slib složen, „je doložitelný v mnoha kulturách, a dá sa preto uvažovať o existencii podobného zákazu vo všetkých takýchto kulturách“. Toto tvrzení je nesamozřejmé a bylo by třeba pro ně buď uvést patřičné doklady nebo se mu vyhnout. Podobně na závěr kapitoly „Božie meno“ autor od rozboru židovského zacházení s Božím jménem přechází k obecným tezím platným pro další (blíže nespecifikovaná) náboženství, aniž by uvedl konkrétní příklady. Je jistě chvályhodné, že se autor snažil chovat jako religionista a nechtěl sklouznout do čistě historických analýz týkajících se jediného náboženství. V podobných případech je nicméně třeba čtenáři neustále dávat jasně najevo, kdy jsou ještě předkládané teze vyvozeny z probraných fakt a kdy mají status pouhých spekulativních hypotéz. Na těch pochopitelně není nic špatného, ale musí být jasně ohraničeny a odlišeny od fakt. Rozhodně je nepřípustné se držet ve vágním pásmu mezi těmito dvěma póly a mlhavě spekulovat o faktech samotných.

V této souvislosti se zdá být problematickým vůbec už základní rozvrh práce, který je faktograficky zakotven v judaismu, přitom se však snaží vypovídat o zacházení s božskými jmény i v jiných náboženstvích – a místy dokonce, jak se zdá, v náboženství obecně. Jsem toho názoru, že pokud by autorovy obecné teze měly získat na přesvědčivosti, bylo by přece jen třeba alespoň stručně rozebrat situaci ještě v několika dalších náboženstvích. V těch bychom sice zpravidla výslovný zákaz vyslovování božích jmen nenašli, jistě i v nich bychom nicméně mohli o zacházení s božskými jmény leccos zajímavého zjistit. Vzhledem k tomu, že bakalářská práce Martina Krankuse je nyní téměř o deset stran kratší, než je její doporučený minimální rozsah, byl by pro podobnou analýzu dostatek prostoru.

Po technické stránce je vedle toho závažnou chybou, že u mnoha odkazů na sekundární literaturu chybí údaj o straně, a to dokonce i v případech, kdy je z odkazovaného díla uvedena přímá citace (viz např. pozn. 3). V některých odkazech je uvedena zkratka „s.“ bez čísla (pozn. 48, 49, 50), což svědčí o tom, že autor měl v úmyslu čísla stran doplnit, bohužel tak ale zapomněl učinit.

4) *Vlastní přínos*

Vlastní přínos práce je nepopíratelný. Její základní myšlenka je nosná a autorovi se podařilo vrhnout na téma tabuových výrazů zajímavé religionistické světlo. O to více zamrzí, že autor nevyužil všech možností, které mu téma skýtalo, a nepokusil se problematiku rozebrat do větší hloubky.

Jestliže ve svých nejobecnějších tezích je práce poměrně silná, v konkrétních dílčích rozborech je tomu právě naopak. Některá témata jsou jen nadhozena, ale nejsou rozvinuta. Jen velmi povrchně je načrtnuta zejména sociologická dimenze celé problematiky. Autor na několika místech pracuje s tezí, že výskytu tabuových výrazů v jazyce napomohla sekularizace a „odkouzlení světa“ (s. 25, 27). Nijak ji ale bohužel nedokládá a hlouběji nerozvíjí. Sám ji přitom pokládám za dosti nesamozřejmou a s velikým zájmem bych se seznámil s doklady v její prospěch. Je jistě pravda, že v dnešní sekularizované době můžeme s náboženskými výrazy zacházet po libosti, případ češtiny by však dle mého soudu mohl naznačovat, že tato volnost nevede k většímu rozšíření náboženských kleteb a nadávek, ale naopak k jejich úbytku (ten je patrný např. ve srovnání se slovenštinou, která je ještě mnohem více zakotvena v katolickém prostředí).

Jako problematické se mi v této souvislosti jeví nekritické přejímání Söderblomovy evolucionistické koncepce, podle níž dochází v židovsko-křesťanské tradici k tomu, že posvátno, jež mělo původně aspekty nečistého, je postupně ztotožňováno výhradně s čistým, zatímco profánní s nečistým (s. 21). Na první pohled to tak jistě vypadá, nabízí se ovšem otázka, zda v křesťanství nedošlo pouze k tomu, že zde vztah posvátného a nečistého přestal být vědomě reflektován, a proto se nečisté aspekty posvátného projevují právě jen na neoficiální rovině v nadávkách a kletbách. Aby tuto otázku bylo možno zodpovědět, bylo by třeba důkladněji zanalyzovat sociální a historický kontext náboženských tabuových

výrazů. Máme opravdu nějaké doklady pro to, že např. „kletby“ typu „Ježíšikriste“ či „do Boha“ jsou výtvorem moderního sekularismu? Nejsou spíše výtvorem nejlidovější vrstvy tradičního křesťanství, v němž bujely navzdory oficiálním tezím o nedotknutelnosti Božích jmen? Autor sám přece tvrdí, že síla podobných kleteb je dána právě jejich zákazem (s 26), tj. je úzce spjatá s prostředím, které náboženské hodnoty bere vážně.

Tytéž otázky platí pro sexualitu, kterou Martin Krankus uvádí jako paralelu, přičemž tvrdí, že byla původně posvátná, postupně však „otočením hodnôt (tak jako sme si ich opísali v interpretácii Otta a Söderbloma) dostala nečistý charakter“ (s. 25). I v tomto případě se mi zdá, že sexualita se v nadávkách vyskytuje právě proto, že je zároveň vnímána jako „posvátná“ (ať už používáme přímo tohoto výrazu nebo nějakého jeho sekulárního ekvivalentu). Pokud by svou posvátnost ztratila, ztratila by zároveň i svou moc, díky níž se v nadávkách objevuje. Martin Krankus má jistě právo se mnou nesouhlasit, ale v takovém případě by měl předložit nějaké doklady.

V této souvislosti mi jako krajně neopatrné připadá též nedostatečné rozlišování mezi kletbami a nadávkami. Zatímco zvolání „Ježíšikriste“ v nějaké vypjaté situaci si dovedu vcelku dobře představit u zbožného středověkého venkovana (byť pro to nemám žádné doklady), nadávku „nech ťa Boh pojebe“ již mnohem méně. Uvítal bych proto hlubší rozbor toho, v jakém prostředí se vlastně s podobnými nadávkami lze setkat. Autor bohužel všechny své případy uvádí z maďarštiny, přičemž o kontextu ani původu svého seznamu nadávek neříká ani slovo. Chápu, že získat podobné informace není snadné – ale v takovém případě by bylo přinejmenším zapotřebí to otevřeně přiznat a nesnažit se z neúplných dat vyvozovat příliš ambiciózní závěry. Autor bohužel zvolil odlišnou strategii a často se spokojuje s povrchními tezemi střílenými od boku, aniž by cítil potřebu zaštitit je nějakými relevantními fakty.

Navzdory všem mým výhradám práce nárokům kladeným na bakalářskou práci po mém soudu dostojí. Doporučuji ji proto k přijetí a z výše uvedených důvodů ji hodnotím jako *dobrou až velmi dobrou*.

V Praze, 30. 5. 2007

Radek Chlup, PhD.
oponent práce